

Рецензия

от доц. д-р Мирена Атанасова Пацева,
Катедра по български език като чужд,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

на дисертационния труд на Катрин Константинова Костова
за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ в област 2.

Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*,

Докторска програма „Български език“ - Приложна лингвистика

на тема

БЛИЗКОРОДСТВЕНИ ЕЗИЦИ В КОНТАКТ

(върху материал от чешки, руски и български език)

с научен ръководител: проф. дфн. Маргарита Младенова

Със заповед № РД-38-69 от 26.01.2022 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ бях определена за член на научното жури по защитата на дисертацията на Катрин Константинова Костова. Процедурата е спазена във всички нейни аспекти. Дисертантката е изпълнила необходимите минимални национални изисквания за научна област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология (Български език - Приложна лингвистика)* и изискванията на ЗРАСРБ, правилника за приложение на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Катрин Константинова Костова е завършила магистърска степен по славянска филология, профил бохемистика с квалификация филолог – славист, чешка и българска филология (2014 г.). В периода 2018-2021 г. тя е била докторант в Катедрата по български език като чужд при Факултета по славянски филологии на СУ. Дисертантката има опит в преподаването на български език и литература в редица училища и образователни центрове в София и на български език като чужд в Катедрата по български език като чужд в Софийския университет. От 2019 г. като хоноруван преподавател тя провежда упражнения по български език на чуждестранни студенти от

Факултета по класически и нови филологии и от Факултета по славянски филологии в СУ.

Темата на дисертационния труд *Близкородствени езици в контакт (върху материал от чешки, руски и български език)* е значима в рамките на приложната лингвистика като цяло и особено актуална за преподаването на българския език като чужд. Това е свързано с факта, че през последните години в Катедрата по български език като чужд в СУ се обучават студенти, които са носители именно на близкородствени езици като украински, руски, сръбски и други. Работата с тях предполага познаване на специфичните особености на тези езици и очертаване на езиковите области, изискващи внимание при преподаването на българския език като чужд.

Дисертационният труд на Катрин Костова се състои от пет глави, първата от която представлява увод, а петата – заключение. В последната са обособени два раздела – *Изводи и Приноси*. Основният текст е с обем от 160 стандартни страници. Библиографията включва 71 заглавия на български, руски, чешки, испански и английски език, сред които преобладават такива от последните години. Трудът завършва с две приложения. Първото съдържа обща информация за изследването и използваните анкетни карти (9 стр). Второто приложение съдържа попълнените анкетни карти (с обем 215 страници), които могат да бъдат полезни за бъдещи изследвания.

В уводната част се формулират основните параметри на дисертационния труд – обект на изследване, цели и задачи. Като **обект** на изследването в работата се посочват проявите на интерферентни грешки при употребата на имената, местоименията и глагола в продукцията на писмена реч от чешко- и рускоговорещи по време на обучението им по български език като чужд. Основна **цел** на труда е да се изясни степента на проявление на процеса интерференция в лингводидактичен аспект, като се съпоставят типове устойчиви грешки, допускани при употребата на имена, местоимения и глаголи.

Изследването се фокусира както върху търсене на устойчиви типове грешки, така и върху възможностите да се предложат актуални методически модели за преодоляването им. Сред **задачите** на работата се посочва ексцерпирането на материал от предварително изготвени анкети и търсене на методически модели за работата по преодоляването им, които да са приложими в практиката на обучението по български език като чужд. Под рубриката *Методология* се представят основните параметри на

проведеното изследване за получаване на емпиричен материал. То е ориентирано към две групи респонденти – студенти с първи (майчин) език чешки и такива с първи (майчин) език руски. Прави впечатление, че групите се обучават при различни условия – първите в Чехия, а вторите в България, т.е. в езиковата среда на езика-цел. Това обстоятелство, както и разликите в нивата им, следва да се отчитат при анализа.

Препоръката ми по отношение на общите формулировки е да се поясни, че вниманието е насочено към определени граматически категории, а фонетичните, прозодични, лексикални, синтактични и прагматични аспекти на овладяването на езика не са предмет на обсъждане в работата. Последните не се отнасят към по-тясното понятие *предмет* на изследването. Заглавието или подзаглавието на труда също би могло да се конкретизира, за да насочва към избрания предмет, целите и задачите на дисертационния труд.

Втората глава, наречена *Литературен обзор* (12 страници), започва с параграф, посветен на *славянския езиков свят*, в който се набелязват наблюдения върху особеностите на учене на близкородствени езици като български, чешки и руски. Приема се твърдението, че родственият език е по-лесен за разбиране и пасивно овладяване, но не и за репродуциране и активно знание, както и изключително висока степен на взаимопроникване на близкородствените езици в сравнение с двуезичието на неродствени. Уместно е насочването на вниманието към явлението *интерференция* и по-конкретно към проявите му при близкородствени езици. Разглежда се и понятието *междинен език*. Обзорът може да се обогати с въвеждане и на други основни понятия в чуждоезиковото обучение (роден език, език-цел, многоезичие и др.), като се използват утвърдени постановки от *Общата европейска референтна езикова рамка* и наръчниците към нея. При очертаването на приносите на възлови фигури на световната и българската наука могат да намерят място и изследванията на Гас, Селинкер, Данчев, Банова, Стоянова и др.

Във втора глава се набелязват също основни аспекти на анализа на грешките, който се разглежда като ценен източник на информация за това какви компоненти трябва да бъдат включени в обучителния процес. Предложени са различни класификации и са набелязани стъпките за анализа им, които последователно се следват по-нататък в изложението.

Третата най-обемна глава на работата (от 28 до 131 стр.) съдържа резултатите от изследването, което се описва в уводната част. Струва ми се, че в увода могат да се набележат само основните параметри на изследването, а на представянето му да се

отдели отделна част в структурата на работата след литературния обзор. Участниците в изследването са две групи студенти- с първи (майчин) език чешки и студенти с първи (майчин) език руски. Чешкоговорещата езикова група се обучава в родна среда (в Масариковия университет, Бърно и в Карловия университет в Прага) и това е причина изследваният материал да е значително по-малко количество от материала, получен от рускоговорещите студенти в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в България. Общият брой на участниците е 84. Те са на възрастот 18 до 36 години. Двете групи са включени почти по равно - 43 са с първи език чешки, а 41 – с първи език руски. Броят им е значителен, но участието им в изпълнението на задачите е различно. Материалът на изследването се набира чрез попълване на *анкетни карти*, които съдържат задачи и упражнения върху основни граматически категории на имената- съществителни, прилагателни и числителни (карта 1), местоименията (карта 2) и глаголите (карта 3). Анализът им се извършва чрез типологизиране на допуснатите грешки и описването им в предварително изготвени матрици по зададени критерии. Грешките на всеки респондент са нанесени в матрицата и отчетени индивидуално, след което резултатите се сумират. Обобщаването им се основава на общо 46 попълнени анкетни карти, които са достъпни в приложенията.

В трета глава се проследяват проявите на интерферентни грешки при двете групи респонденти. В отделни подглави се въвеждат граматическите категории име, местоимение и глагол като проблемни области на чуждоезиковото обучение. Изследването в областта на имената изхожда от хипотезата, че устойчиви грешки следва да се търсят при членуването, в сферата на категорията одушевеност; при употреба на мъжколичните форми; в множествено число при някои групи думи; в звателната форма, а също и при умалителните форми на съществителните имена и в словообразуването. В съответствие с тези предположения е съставена анкетна карта 1, насочена към основната част от проблемните области. Тя съдържа осем задачи, като първите две се фокусират върху категорията определеност при съществителните имена, а третата проверява уменията за съгласуване на съществителните и прилагателните имена. Четвъртата и петата задача са насочени към категориите определеност и степенуване на прилагателните имена (въпреки че степенуването не фигурира в списъка с очакваните проблемни сфери). На шесто и седмо място се проверяват уменията за употреба на мъжколичната форма на числителните имена и членуването им. Осма задача изисква съставяне на текст - описание с използването на осем задължителни прилагателни имена.

Резултатите са обобщени количествено и представени нагледно във вид на таблици и графики. Най-често срещаният тип грешки в чешката, и в руската група е при членуването, докато при степенуването не се регистрират грешки. Проблемна област се оказва правописът, който също не присъства в хипотезата на изследването. При анализа на правописните грешки би могло да се потърси отражение на фонетични закономерности, които да се изведат като препоръчителна сфера на преподавателската работа.

Втората подглава представя резултатите от проверката на прогнозните проблемни сфери при употреба на **местоимения**, сред които са следните: смесване на винителни и дателни форми, употреба на възвратните местоимения, удвояване на обекта; кратки форми на притежателни местоимения, показателни местоимения; словоред на винителни енклитики; както и нулева или ниска употреба на обобщителни, отрицателни и неопределителни местоимения. Категорията определености тук е сред областите, в които се допускат грешки

За разлика от резултатите при имената, при които графиката на грешките на двете групи респонденти представлява почти паралелни линии, при местоименията това не е така. Чешката група студенти има по-големи затруднения при съгласуване на местоименията с имената. Интерферентни грешки при кратките форми на местоименията се проявяват изключително при рускоговорещите респонденти. Това е обяснено с факта, че в чешкия език се използват и кратки местоименни форми, което подпомага правилната им употреба на български, включително и по отношение на словореда. Рускоговорещите студенти се затрудняват при удвояването на обекта.

Устойчиви типове грешки при употреба на **глаголни** форми се прогнозира при възвратни глаголи, при категориите вид, време и наклонение на глагола; при лични и безлични глаголни форми; както и при употребата на спомагателния глагол *съм*. Задачите в анкета 3 са насочени предимно към категориите вид и залог, като за проверката на употребата на глаголните времена се разчита главно на творческите задачи за създаване на изречения и текст. Въпреки това обобщените резултати показват най-много грешки в употребата на българските глаголни времена, което е свързано със значително по-богатата темпорална система на българския език в сравнение с чешкия и руския език. Препоръката ми тук е да се прецизира съответствието между хипотезите и задачите за проверка в анкетите. В последните биха могли да се включат употреби на отделните времена, което би задълбочило изводите по отношение на насоките за работа за преодоляването на грешките.

Четвърта глава обединява представянето на обобщение на резултатите с предложение на методически модели за преодоляване на установените интерферентни грешки. Обобщените резултати, представени в графичен вид показват, че проблемните области и при двете групи респонденти са в сферите на категорията определеност, глаголните форми и правописа.

В рамките на същата глава се предлага при мерна матрица модели за преодоляване на грешките с ресурс, наричани *сериозни игри*. Те са подходящи при затвърждаване на знания и за самостоятелна подготовка, особено при дистанционна форма на обучение, което беше особено актуално напоследък. Предлагат се упражнения по всеки устойчив тип грешки при имена и глаголи. Прави добро впечатление, че авторката търси и намира алтернативни средства за разнообразяване и оптимизиране на работата.

Петата и последна глава на работата представя изводите и формулира приносите на изследването. Сумират се стъпките за анализ на езиковите грешки и основните пунктове на съдържанието. Сред основните приноси се отделя разработването на типовите задачи и упражнения, съотносими с резултатите на анализа на грешки. Те са съответстващи на практическата насоченост на изследването.

Авторефератът на Катрин Костовае с обем от 41 страници. Той отговаря на изискванията и коректно отразява съдържанието и приносите на дисертационния труд. Представеният списък с публикации на Катрин Костова по темата включва три статии от 2018, 2019 и 2021 г.

Въз основа на всичко казано тук, препоръчвам на Уважаемото жури да присъди научната и образователна степен „доктор“ на Катрин Константинова Костова за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ в област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Български език“ – Приложна лингвистика за нейния труд на тема *Близкородствени езици в контакт* (върху материал от чешки, руски и български език).

12.04. 2022 г.
София

Рецензент:
доц. д-р Мирена Пацева